

6.5. Екологічна політика

У перекладі з грецького слово “політика” означає мистецтво управління державою. Серед багатьох напрямків політика (оборонна, економічна, культурна тощо) все більшого значення набуває екологічна політика держави і людського суспільства в цілому. Всі напрямки політики тісно пов’язані між собою та взаємозалежні і визначаються метою, яка може бути поточною чи довгостроковою стратегічною. Для людства стратегічною метою є забезпечення сталого розвитку, головною рисою якого є гармонійні взаємовідносини між людством і природою. Саме цим пояснюється невпинне зростання важливості екологічної міжнародної і державної політики.

Досвід країн, яким вдалося стримати погіршення чи навіть покращити стан природного середовища (Канада, Японія, Фінляндія та інші) показує, що екологічна політика повинна ґрунтуватися на таких принципах:

- 1) побудова практичних заходів на найновітніших досягненнях науки і технологій;
- 2) виділення на природоохоронну діяльність необхідних матеріально-фінансових ресурсів;
- 3) раціональне поєднання примусових, економічних та моральних важелів у системі управління природокористуванням;
- 4) динамічне правове екологічне забезпечення;
- 5) високий рівень екологічної освіти і культури населення;
- 6) активна участь громадськості.

Документи ООН, частково розглянуті в п. 6.1, враховують усі шість принципів у рекомендаціях державам і в програмах дій людства в цілому. В “Порядку денному на ХХІ століття” підкреслюється: “Дуже важливо, щоб всі – від політичних діячів до широкої громадськості – усвідомили ту провідну роль, котру повинна відігравати наука і техніка в охороні довкілля і розвитку людства. Вчені і спеціалісти повинні розробити кодекс дій і керівні принципи для узгодження потреб людини та інтересів захисту навколишнього середовища. Ці кодекси допоможуть оцінити цілісність системи, яка підтримує життя на нашій планеті”. Серед першорядних наукових проблем вказуються такі:

- раціоналізація управління природокористуванням і розвитком з метою сьогоденного виживання і задоволення майбутніх проблем людства;
- з'ясування взаємодії між атмосферою, водою і сушею, які утворюють єдину екологічну систему;
- поглиблення знань щодо таких явищ, як зміна клімату, ріст споживання природних ресурсів, демографічні тенденції, деградація природного середовища;
- оцінка стану довкілля на місцевому, регіональному і глобальному рівнях та визначення національних і регіональних напрямків сталого розвитку;
- розробка показників якості життя, що охоплюють соціальне забезпечення, здоров'я, освіти і стан природного середовища та економіки;
- обґрунтування методів оцінки екологічної чистоти нових технологій.

Незважаючи на відсутність координації дій вчених-екологів у планетарному масштабі, розрізнені дослідження в окремих країнах постійно доповнюють і поновлюють людські уявлення про природні процеси і явища.

Брюссельська школа І. Пригожина на базі аналізу історичних перетворень у науці дійшла висновку, що історія науки – це не лінійна серія послідовних наближень до істини. Запропоновано нову всеохоплюючу теорію змін, згідно з якою саморегульоване перетворення природних і штучних систем здійснюється за рахунок взаємного впливу і доповнення хаотичних і детермінованих процесів.

У доповіді “Становлення біосфери” на засіданні Президії РАН академік Г.О. Заварзін зазначив, що традиційний шлях від індивідуальних змін до розвитку цілого виявляється недостатнім і веде до помилкових висновків. Академік А.С. Спірін вважає, що сучасна людська індивідуалістична філософія протирічить основному принципу біології, за яким головне – це вид, а інтереси особини другорядні.

Академік РАН Ю.А. Ізраель впевнений, що наші дії по збереженню біосфери науково недостатньо обґрунтовані. Треба

з'ясувати, які елементи в біосфері і в кліматичній системі є критичними з точки зору впливу людини. К.Я. Кондратьєв і К.С. Демірчян додають, що оцінка можливих змін клімату стримується відсутністю кількісних оцінок внеску антропогенного фактора в формування клімату.

Для реалізації програм сталого розвитку потрібні значні кошти. В матеріалах ООН головними фінансовими джерелами передбачаються розвинені країни та приватний сектор. Плануються витрати на вказані цілі в розмірі 0,7 відсотка ВВП цих країн. Для країн, що розвиваються, необхідні витрати складають близько 8 млрд. дол. США щорічно.

У галузі управління “Порядок денний на XXI століття” передбачає посилення ролі держав шляхом більш цілеспрямованого адміністративного керівництва з використанням економічних стимулів, законів і норм. Звертається увага на важливість використання етичних принципів у поведінці ділових і промислових кіл.

Згідно з позицією ООН міжнародне право повинно сприяти проведенню єдиної політики як в галузі охорони природи, так і в галузі розвитку. Для цього необхідно переглянути і вдосконалити існуюче законодавство, вирішуючи такі головні завдання:

- підготовка угод до вдосконалення міжнародних норм по охороні середовища з урахуванням різного стану і можливостей різних країн;
- оцінка можливості встановлення загальних прав і обов'язків держав у питаннях сталого розвитку;
- розробка заходів щодо запобігання чи вирішення міжнародних суперечок в питаннях сталого розвитку.

Підкреслюється, що законодавча політика в питаннях довкілля повинна бути спрямована на ліквідацію основних причин, що викликають погіршення стану природного середовища і не повинні використовуватися для введення непотрібних обмежень у міжнародній торгівлі.

Важливе значення в документах ООН приділяється питанням екологічної просвіти. Звертається увага на те, що багато людей не розуміють тісного зв'язку між діяльністю людини і станом довкілля, тому що не мають точної і достатньої інформації. Підкреслюється, що освіта

повинна давати уяву не тільки про фізичне і біологічне довкілля, але і сприяти розумінню соціально-економічного стану і проблем розвитку людини. В галузі освіти та інформації головними вважаються наступні задачі:

- забезпечення просвіти щодо питань розвитку і збереження довкілля для людей різного віку;
- включення концепції розвитку та охорони навколишнього середовища у всі навчальні програми з аналізом причин. Особливу увагу приділити підготовці майбутніх керівників;
- залучення школярів до місцевих і регіональних досліджень стану природного середовища, включаючи питання безпечної питної води, санітарії, харчових продуктів та наслідків використання природних ресурсів;
- заохочення урядів, промисловості, навчальних закладів, недержавних громадських організацій до підготовки кадрів в області раціонального використання навколишнього середовища;
- забезпечення місцевих громад підготовленими з числа жителів спеціалістами для вирішення проблем охорони довкілля;
- робота з засобами масової інформації, рекламної індустрії, мистецтва для заохочування більш активної участі населення в обговоренні проблем навколишнього середовища.

ООН визнала велике значення неурядових організацій (НО) у процесі досягнення мети, яка поставлена в “Порядку денному на ХХІ століття”, внаслідок таких причин:

- незалежність від державних і інших секторів суспільства;
- володіння різноманітними знаннями в галузях, котрі необхідні для забезпечення екологічно безпечного і соціально надійного сталого розвитку;
- спроможність допомогти суспільству досягти згоди з питань, яким шляхом перейти від нестійкого розвитку до стійкого.

Внаслідок цього рекомендовано як підрозділам ООН, так і окремим урядам запрошувати НО до участі в формуванні політики і прийнятті рішень, що спрямовані на досягнення сталого розвитку. Доцільно також заохочувати сумісну діяльність НО і місцевих органів влади.

У розвиток рекомендацій ООН на Четвертій конференції міністрів

Комітету з екологічної політики Європейської економічної комісії (Оргус, Данія, 1998) було прийнято Конвенцію “Про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища”. Мета Конвенції – сприяння захисту права кожної людини нинішнього і майбутніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для здоров’я та добробуту. Відповідно до Оргуської (Орхуської) Конвенції європейські держави (і Україна в тому числі) мають забезпечити наступне:

- розвиток законодавчо-правового поля, яке сформує мотивації та процедури для ефективної участі громадськості у вирішенні екологічних проблем;
- розвиток нових інфраструктурних можливостей, які б створили умови для посилення громадської екологічної активності;
- створення умов щодо активного включення судової гілки влади як дієвого механізму вирішення екологічних суперечок та конфліктів;
- створення та розвиток прозорої, доступної системи комунікацій та інформаційних зв’язків, які забезпечили б повний, достовірний, оперативний обмін екологічною інформацією.

Екологічна політика держави чи місцевої автономії будується з урахуванням міжнародних рекомендацій і оформляється у вигляді документів різного рівня та довгостроковості. У 1998 році Верховна Рада України затвердила “Основні напрямки державної екологічної політики у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки”, в яких викладена стратегія екологічної політики нашої держави. В 1999 році Верховною Радою було ухвалено Закони України “Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами” та “Про загальнодержавну програму формування національної екомережі на 2000-2015 роки”. Зміст останнього документа докладно розглянуто в п. 3.2.2.

Територіальні адміністративні одиниці (області, райони, міста) розробляють свої Програми, Плани дій, Концепції щодо охорони природного середовища, покращення природокористування та інших питань екологічної політики в межах своєї території.

Контрольні запитання і завдання

1. Обґрунтуйте поняття “екологічна політика України”.
2. Що є метою екологічної політики людства?
3. Перелічіть шість принципів, на яких ґрунтується екополітика.
4. Яка мета ставиться перед науковцями в галузі управління природокористуванням (чи оцінки нового виробництва, оцінки якості життя людей)?
5. Обґрунтувати мету і напрямки наукових досліджень у природному середовищі.